

Rapportage Nulmeting

Digitalisering Erfgoedcollecties Utrecht

Historische Verenigingen

Mieke Heurneman
digitaal-erfgoed-coach
adviseur geschiedenis en onderwijs
Landschap Erfgoed Utrecht
juni 2020

**Landschap
+Erfgoed
Utrecht**

netwerk
digitaal
erfgoed

Inhoudsopgave

1. Samenvatting	3
2. Inleiding en achtergrond	4
3. Uitkomsten nulmeting historische verenigingen	6
3.1 De staat van de gedigitaliseerde collectie: in hoeverre is deze zichtbaar en bruikbaar?	6
3.2 Hoe duurzaam en actueel is de digitalisering?	9
3.3 Hoe staat het met het (her)gebruik van de collectie?	13
3.4 Is er visie, beleid en hoeveel kennis is er?	16
3.5 Aanvullende vragen, wensen, tips, opmerkingen?	19
4. Conclusies	21

1. Samenvatting

Van de 50 historische verenigingen in de provincie Utrecht vulden 24 de vragenlijst van deze nulmeting in. Hun collecties bestaan veelal uit beeldmateriaal (foto's, ansichten, kaarten, et cetera.) en drukwerk, waarvan het eigen tijdschrift een belangrijk onderdeel is. Een minderheid beschikt ook over objecten.

Wat betreft de digitalisering zijn bij historische verenigingen in de provincie Utrecht de onderlinge verschillen groot. Sommige verenigingen zijn op dit gebied al behoorlijk ver. Zij beschikken over collectieregistratiesoftware en hun collectie is via internet in een beeldbank te vinden. Andere moeten nog beginnen met het opzetten van een goede collectieregistratie. Slechts een beperkt deel van de collecties van historische verenigingen is via internet te vinden. Zo geeft 80% van de deelnemers aan dat 0-20% van de collectie zichtbaar is op internet. Hier is dus nog een wereld te winnen. Ook bij collecties die al wel digitaal beschikbaar zijn, is vaak nog een verbeterslag te maken. Zo zou het gebruik van thesauri de vindbaarheid en bruikbaarheid vergroten.

Ook op het gebied van visievorming is er nog veel vooruitgang te boeken. Slechts 20% heeft een visie geformuleerd die ook op papier is vastgelegd. Dit zou eigenlijk vooraf moeten gaan aan het digitaliseren zelf. Verder blijkt er bij veel historische verenigingen een kennislacune te bestaan op het gebied van auteursrecht en AVG. Dit vormt een drempel bij het zichtbaar (durven) maken van de collectie. Gebrek aan geld en (deskundige) menskracht is daarnaast een probleem dat bij veel verenigingen speelt.

Er blijkt onder historische verenigingen veel animo te zijn om de digitalisering verder aan te pakken en zich daarover te laten informeren. Bij 90% van de verenigingen heeft dit middelhoge tot hoge prioriteit. 50% geeft aan hier ook actief mee aan de slag te willen. Dit opent de deur voor verdere samenwerking en kennisdeling. De digitaal-erfgoed-coaches van Landschap Erfgoed Utrecht staan klaar en gaan hiermee aan de slag!

2. Inleiding en achtergrond

In februari van dit jaar hebben de digitaal-erfgoed-coaches van Landschap Erfgoed Utrecht, Marianne de Rijke en Mieke Heurneman een nulmeting uitgevoerd naar de stand van zaken omtrent digitalisering van collecties van de musea en historische verenigingen in de provincie Utrecht. Daarvan zijn twee rapportages gemaakt. In deze vind je de uitkomsten en belangrijkste conclusies uit de nulmeting van de historische verenigingen.

De vragenlijst was net voor de coronacrisis uitgezet. Sinds die tijd is er veel gebeurd, waaronder op digitaal vlak. Digitale vormen van zichtbaarheid en contact houden met je publiek zijn – helaas door een trieste aanleiding – ineens veel belangrijker geworden.

Nationale Strategie Digitaal Erfgoed

Steeds meer collecties van archieven, bibliotheken, media, musea en kennisinstellingen komen digitaal en online beschikbaar. Het Netwerk Digitaal Erfgoed is in 2014 op initiatief van het ministerie van OCW opgezet met als doel om als erfgoedsector gezamenlijk een stelsel van landelijke voorzieningen en diensten te ontwikkelen voor het verbeteren van de zichtbaarheid, bruikbaarheid en houdbaarheid van digitaal erfgoed. De uitgangspunten zijn in 2015 vastgelegd in de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed. De belangrijkste punten daaruit:

- De gebruiker staat centraal. Het gebruik van erfgoedcollecties bepaalt immers de maatschappelijke waarde ervan.
- De samenwerking krijgt vorm in drie domeinen:
 - **Digitaal Erfgoed Zichtbaar** vergroot de zichtbaarheid van collecties, verkent de vraag van gebruikers en bevordert (her)gebruik van digitale collecties.
 - **Digitaal Erfgoed Bruikbaar** verbetert de mogelijkheden tot gebruik van collecties door ze gezamenlijk online beschikbaar te stellen, en door data te verbinden en te verrijken met behulp van termenlijsten en thematisch beheer en gerichte diensten te ontwikkelen.
 - **Digitaal Erfgoed Houdbaar** werkt aan het sectoroverstijgend delen, benutten en verbeteren van voorzieningen voor duurzaam behoud en toegang.

Digitalisering en alles wat ermee samenhangt is enorm in beweging. Houd daarom de website van het [NDE](#) in de gaten en abonneer je op de [NDE-nieuwsbrief](#)!

Manifest Netwerk Digitaal Erfgoed

Op 1 oktober 2018 ondertekende Landschap Erfgoed Utrecht samen met de andere provinciale erfgoedhuizen en -instellingen het [Manifest](#) van het Netwerk Digitaal Erfgoed. Hiermee onderschrijven we de ambitie om de digitale erfgoed informatie in de provincie Utrecht zo zichtbaar, bruikbaar en houdbaar mogelijk te maken. Dat doen we volgens de principes van de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed. Het uitgangspunt van het NDE is dat de erfgoedsector alleen het maximale uit digitaal erfgoed kan halen als alle partijen hierin samen optrekken. Zo kunnen we er gezamenlijk voor zorgen dat digitaal erfgoed toegankelijker wordt en dat meer mensen het kunnen gebruiken en beleven.

Steunpunt Digitalisering

Voor 2019 en 2020 heeft het ministerie van OCW extra geld beschikbaar gesteld om reeds gedigitaliseerde collecties meer zichtbaar, bruikbaar en houdbaar te maken en dus om de doelen van het Manifest van het NDE dichterbij te brengen. Daarvoor is in bijna alle provincies een Steunpunt Digitalisering opgericht, waar digitaal-erfgoed-coaches werkzaam zijn. Het [Utrechtse steunpunt](#) is ondergebracht bij Landschap Erfgoed Utrecht. Digitaal-erfgoed-coaches zijn hier Marianne de Rijke voor de musea en Mieke Heurneman voor de historische verenigingen en archieven. Alle provinciale coaches werken samen vanuit het [Netwerk Digitaal Erfgoed](#). Zo ontwikkelen de digitaal-erfgoed-coaches gezamenlijk nieuwe producten, waaronder een nieuwe versie van het Spoorboekje Digitalisering Erfgoedcollecties, dat in het najaar uitkomt.

Nulmeting

Met deze nulmeting heeft het Steunpunt Digitalisering van Landschap Erfgoed Utrecht informatie verzameld bij musea en historische verenigingen in de provincie Utrecht over de stand van zaken rond gedigitaliseerde collecties en de mogelijke wensen en hulpvragen op dat gebied. Zo kunnen we beter de helpende hand bieden waar nodig, bijvoorbeeld met advies of een training.

Van de Utrechtse erfgoedinstellingen hebben er in totaal 49 de nulmeting ingevuld via GoogleForms, waaronder 25 (van de 42) aangeschreven musea en 24 (van de 50) historische verenigingen. Ook al hebben niet alle organisaties meegedaan, de uitkomsten geven een goed beeld van hoe het gesteld is met de digitalisering in het Utrechtse erfgoedveld. Voor musea en historische verenigingen zijn afzonderlijke rapportages gemaakt, zodat die zo goed mogelijk aansluiten bij de doelgroep. In deze rapportage komen de resultaten van de historische verenigingen aan bod.

Dank aan de historische verenigingen die de nulmeting invulden!

Voor wie is deze nulmeting bestemd?

De resultaten van de nulmeting zijn in eerste instantie bestemd voor de digitaal-erfgoed-coaches van Landschap Erfgoed Utrecht. Met de uitkomsten kunnen zij beter advies-op-maat bieden en inspelen op obstakels en kansen.

De nulmeting is uiteraard ook bedoeld voor de (deelnemende) erfgoedorganisaties om kennis te nemen van de conclusies en aanbevelingen en om te zien hoe zij ervoor staan ten opzichte van andere organisaties.

Ten slotte is de nulmeting van nut voor samenwerkende organisaties van Landschap Erfgoed Utrecht, zoals de provincie Utrecht, het Netwerk Digitaal Erfgoed en de daarbij aangesloten digitaal-erfgoed-coaches van de provinciale erfgoedhuizen.

Wat kunnen we ermee?

Na de nulmeting hebben we nu een eerste overzicht van wat er beschikbaar is aan gedigitaliseerde collecties in de provincie én wat de belangrijkste wensen en vragen zijn.

Deze meting biedt inzicht in onder meer:

- de stand van zaken omtrent digitalisering;
- de gewenste ondersteuning vanuit het Steunpunt Digitalisering, bijvoorbeeld in de vorm van kennisbijeenkomsten, cursussen en adviezen;
- aanknopingspunten voor interessante collecties, thema's en verhalen met het erfgoedplatform [UtrechtAltijd](#);
- mogelijkheden voor eventuele (thematische) projecten;
- een provinciaal overzicht dat als basis kan dienen voor verder beleid;
- welke historische verenigingen hier actief mee verder willen.

Contact

Heb je vragen over deze nulmeting of over de digitalisering van je collectie, neem gerust contact op met Mieke Heurneman, m.heurneman@landschaperfgoedutrecht.nl, 030-2209770 of kijk op de [website van Landschap Erfgoed Utrecht](#).

3. Uitkomsten nulmeting historische verenigingen

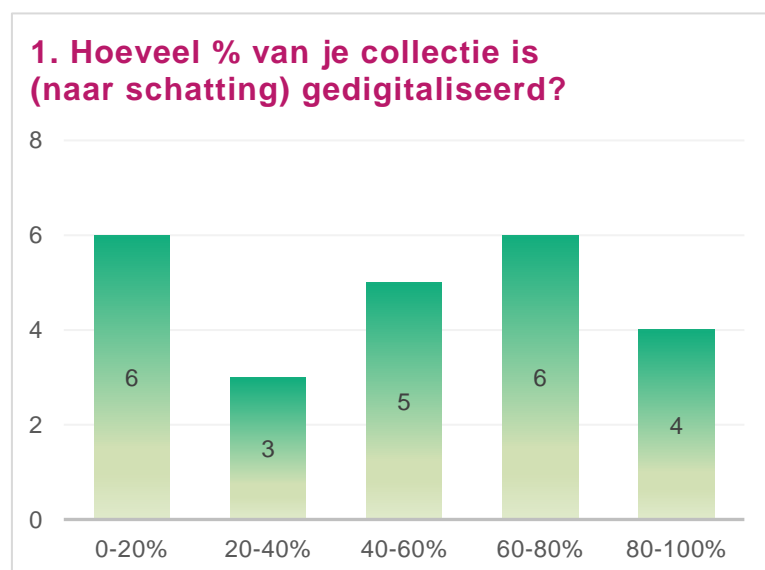
Hieronder worden de uitkomsten van de nulmeting behandeld aan de hand van de vragen uit de enquête. De vragen voor de nulmeting zijn onderverdeeld in vijf thema's:

- 3.1 De staat van de gedigitaliseerde collectie:
in hoeverre is deze zichtbaar en bruikbaar?
- 3.2 Hoe duurzaam en actueel is de digitalisering?
- 3.3 Hoe staat het met het (her)gebruik van de collectie?
- 3.4 Is er visie, beleid en hoeveel kennis is er?
- 3.5 Aanvullende vragen, wensen, tips, opmerkingen?

Per thema worden de vragen en de antwoorden besproken en vind je conclusies en tips voor hoe je verder kunt met dit onderwerp.

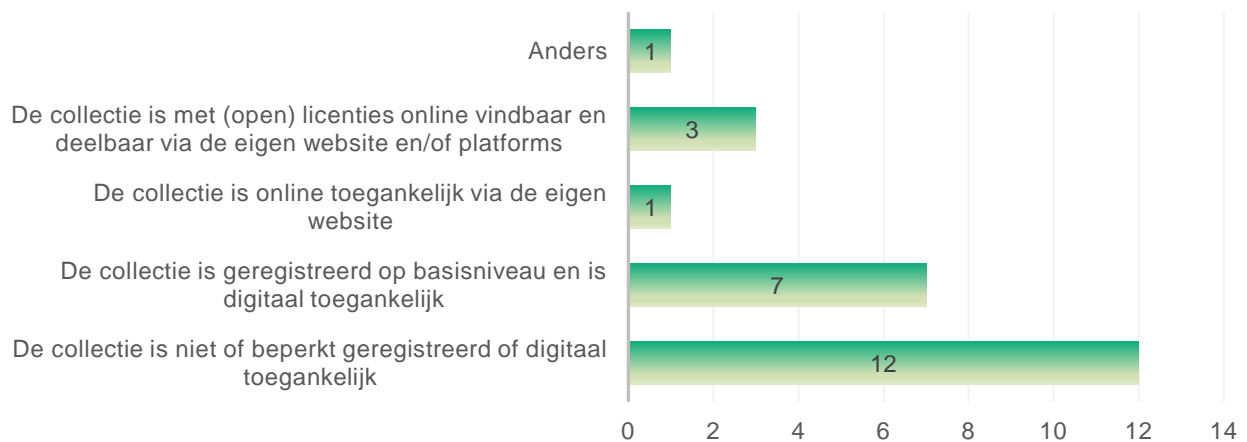
3.1 De staat van de gedigitaliseerde collectie: in hoeverre is deze zichtbaar en bruikbaar? (vraag 1-5)

De eerste vijf vragen inventariseren de huidige stand van zaken van digitale collecties bij historische verenigingen.

Het digitaliseren is een eerste stap in het digitaal openbaar en beschikbaar maken van de collectie. Welk deel van de collectie is gedigitaliseerd, verschilt enorm per historische vereniging. Tien organisaties (42% van de respondenten) zijn al een eind op weg en geven aan dat meer dan 60% van hun collectie gedigitaliseerd. Daar staat tegenover dat 6 verenigingen (25%) nog aan het begin van dit proces staan en maximaal 20% hebben gedigitaliseerd.

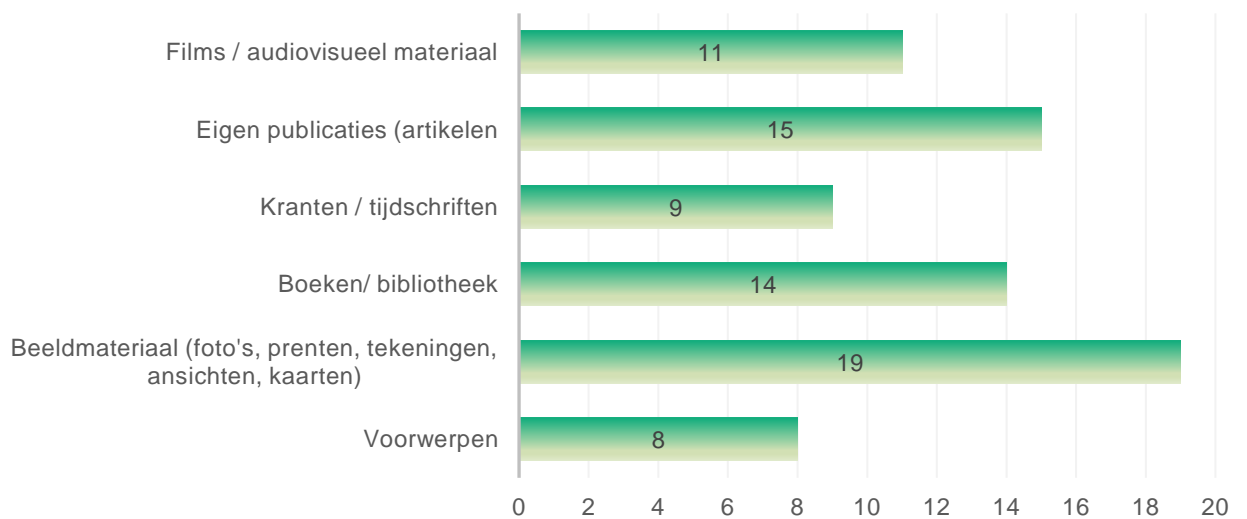
2. In welke uitspraak over digitalisering van de collectie herken je je het meest?

Behalve de digitalisering zelf zijn ook de manier waarop digitaal materiaal is geregistreerd en de digitale toegankelijkheid belangrijke factoren. De helft van de respondenten bevindt zich in het beginstadium van digitalisering en herkent zich in de uitspraak: “De collectie is niet of beperkt geregistreerd of digitaal toegankelijk.” De andere helft heeft de collectie minimaal op basisniveau geregistreerd. Hun collecties zijn ook digitaal toegankelijk. Eén historische vereniging geeft aan dat de collectie grotendeels is geregistreerd, maar niet goed vindbaar is op [Sabine](#) (Stichts Algemeen Bibliografisch Netwerk).

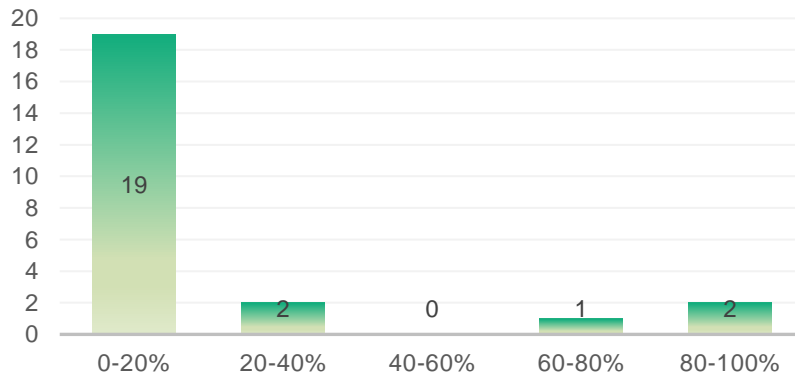
De uitspraken uit deze vraag zijn ontleend aan het [Spoorboekje Digitalisering Erfgoedcollecties](#). Ze geven de verschillende niveaus aan waarop erfgoedorganisaties kunnen instappen om verder te gaan in hun digitaliseringsproces. Het spoorboekje is volgens deze niveaus ingedeeld.

3. Welke gedigitaliseerde collecties zijn er?

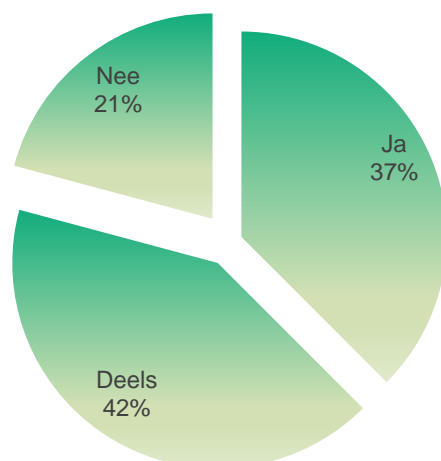
De collecties van historische verenigingen zijn divers en bestaan vooral uit papier. Zo beschikt ruim driekwart over beeldmateriaal (foto's, prenten, tekeningen, ansichten, kaarten). Verder vormen eigen publicaties (waaronder het eigen tijdschrift) en boeken een belangrijk deel van de collecties van historische verenigingen. Een derde van de respondenten heeft ook voorwerpen in de collectie. Zo hebben enkele verenigingen een oudheidkamer of museum waar voorwerpen tentoongesteld zijn voor het publiek.

4. Hoeveel % van je collectie is online op je eigen website en/of op meerdere websites te zien met een beschrijving en voorzien van een afbeelding?

Aan de online zichtbaarheid van de collecties van historische verenigingen valt nog veel te verbeteren. Maar liefst 79% geeft aan dat 0-20% van de collectie via internet te vinden is met een afbeelding en een beschrijving.

5. Zijn de digitale afbeeldingen van voldoende kwaliteit?

De kwaliteit van de afbeeldingen is bij het merendeel (63%) van de historische verenigingen voor verbetering vatbaar. Vaak zijn ze niet geschikt om op groot formaat op een computerscherm te bekijken of te gebruiken voor drukwerk.

Conclusie

De staat van de gedigitaliseerde collectie: in hoeverre is deze zichtbaar en bruikbaar?

De digitale toegankelijkheid van de collecties staat nog in de kinderschoenen. De historische verenigingen hebben een groot deel van hun collecties nog niet gedigitaliseerd en wat wel gedigitaliseerd is, is vaak niet vindbaar op internet met een afbeelding en een beschrijving. Ook laat de kwaliteit van de foto's nog wel eens te wensen over.

Tips

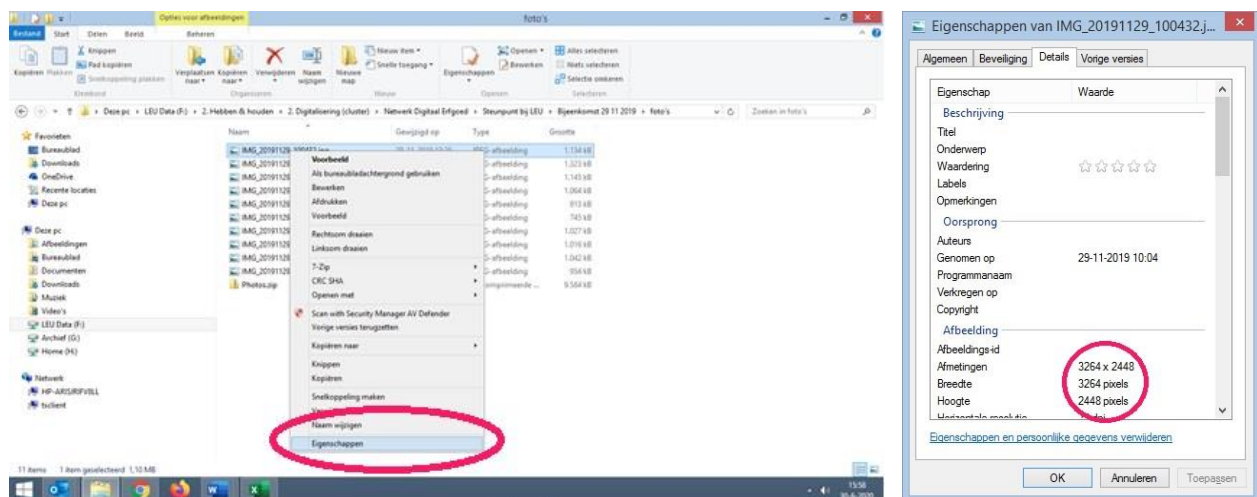
Bekijk het [Spoorboekje Digitalisering Erfgoedcollecties](#) en lees het gedeelte dat past bij jouw instapniveau. Dit helpt je om vervolgstappen te zetten in je digitaliseringsproces. Een aantal

thema's uit het Spoorboekje komt hieronder ook nog aan bod. Op dit moment wordt hard gewerkt aan een vernieuwde uitgave van deze publicatie. Houd daarvoor [de website van Landschap Erfgoed Utrecht](#) in de gaten. Ook op de website van [Digitaal Erfgoed Nederland \(DEN\)](#) is veel nuttige informatie te vinden over hoe je digitalisering kunt aanpakken.

Als je je collectie zichtbaar wilt maken voor een breder publiek, kun je ervoor kiezen om de data te delen op platformen als [Collectie Nederland](#), [Netwerk Oorlogsbronnen](#), [Europeana](#) en [Utrecht Altijd](#). Kijk eens welke platformen er zijn en welke bij jouw collectie zou(den) passen. Waar zou je als historische vereniging met je collectie zichtbaar willen zijn voor een breed publiek?

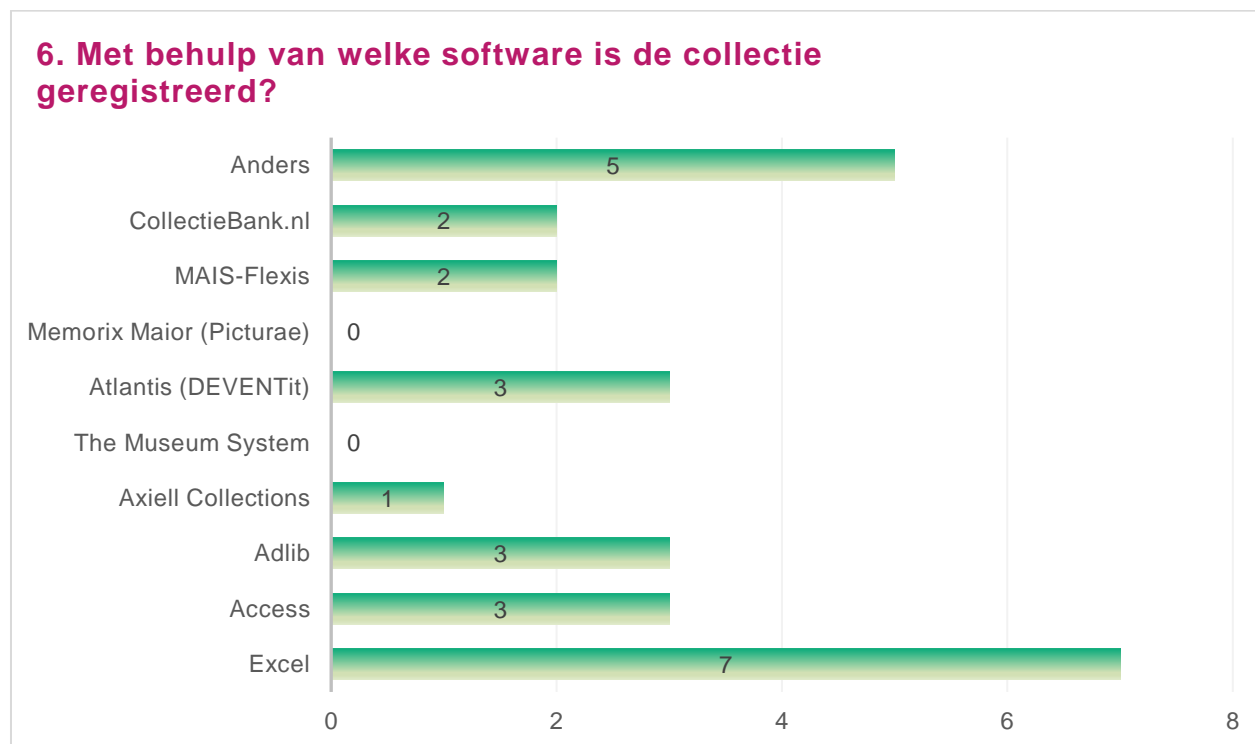
Wat betreft de beeldkwaliteit is het voor een gebruiker prettig om een foto schermvullend in beeld te kunnen krijgen. Daarvoor moet een foto minimaal 1000 pixels breed zijn. Om een foto op gelijk formaat als het origineel af te kunnen drukken moet die op minimaal 300 dpi gescand zijn. Wil je een foto groter kunnen afdrucken (bijvoorbeeld voor een poster), dan moet hij bovendien over de lange zijde minimaal 3000 pixels hebben. Een gangbaar bestandsformaat voor foto's is JPEG. Geef bij het opslaan elk bestand een unieke naam. Uitgebreide informatie over het digitaliseren van fotocollecties is te vinden op de website van [CEST](#) (Cultureel ErfgoedStandaarden Toolbox).

Hoe weet je welke eigenschappen een foto heeft? Klik in Windows Verkenner met de rechter muisknop op een foto, klik op Eigenschappen, vervolgens op Details.

3.2 Hoe duurzaam en actueel is de digitalisering? (vraag 6-9)

Voor de houdbaarheid en duurzaamheid van je digitale collectie is een aantal zaken belangrijk: welk systeem je gebruikt voor de registratie van de collectie, hoe je de collectiegegevens bewaart en of daar ook een back-up van wordt gemaakt.

Onder de respondenten zijn 9 historische verenigingen die een officieel collectieregistratiesysteem (CRS) gebruiken. Hierin worden de gegevens veilig bewaard en je mag aannemen dat het goed wordt onderhouden door de leverancier. De meeste collectieregistratiesystemen bieden mogelijkheden om de collectie te delen op de eigen website. Drie¹ historische verenigingen maken gebruik van [CollectieBank.nl](https://collectiebank.nl), een online beeldbank van MediaFiler, die speciaal ontworpen is voor historische verenigingen. Excel of Access wordt gebruikt door 42% van de respondenten. Dit is een eerste begin: als dit goed is ingericht, kunnen deze collecties makkelijk worden overgezet in collectieregistratiesoftware.

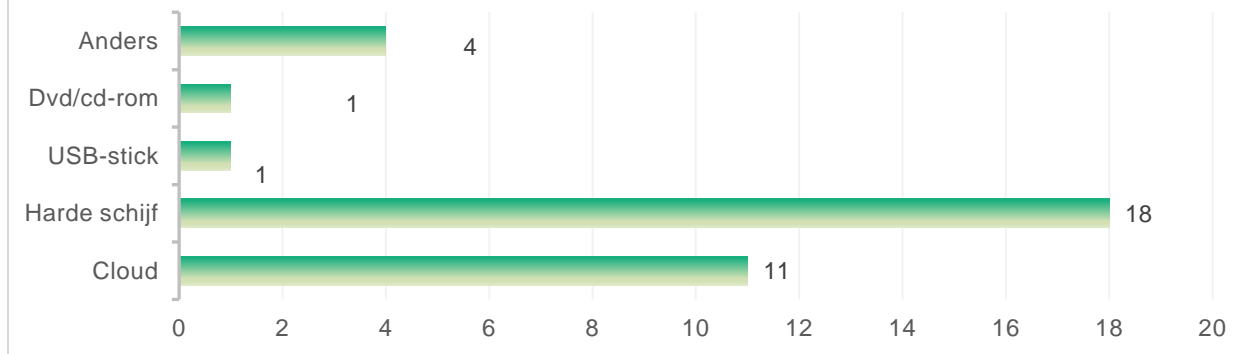
Sommige historische verenigingen gebruiken verschillende soorten software om verschillende (deel)collecties te registreren. Een vereniging slaat bijvoorbeeld beeldmateriaal op in Collectiebank.nl en gebruikt voor ander materiaal Excel. Een andere vereniging hanteert Adlib voor de museale collectie en Access voor de cultuurhistorische collectie.

Bij 'Anders' is ingevuld:

- 'Photo Impact Album, maar gaan over op Adobe Bridge'
- 'Gens Data Pro en Genealogie Online (voor genealogische data)'
- 'Word'
- 'Windows-mappenstructuur'
- 'Geen idee, de eigen website'
- 'Index is op de website te vinden'
- 'Niets'

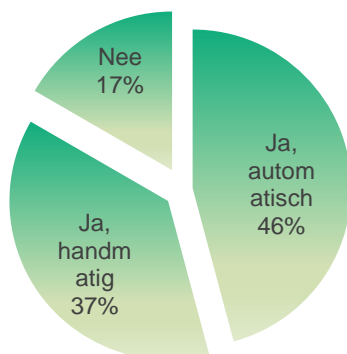
¹ Eén vereniging antwoordt Axiell Collections te gebruiken, maar men blijkt bij Collectiebank.nl te zijn aangesloten.

7. Op welke drager is je digitale collectie opgeslagen?

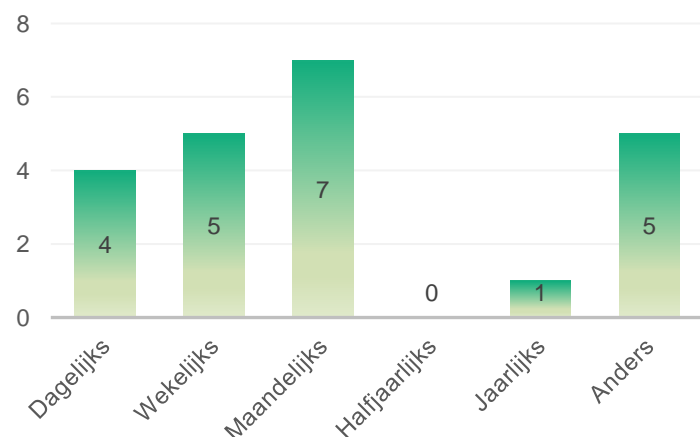

De meeste historische verenigingen combineren verschillende dragers en hebben hun collectie bijvoorbeeld op een harde schijf opgeslagen, maar ook in de cloud, op een USB-stick of dvd / cd-rom. Het zal hier waarschijnlijk ook gaan om back-ups (zie ook de volgende vragen). Bij 'Anders' werd onder andere ingevuld: 'Niet' of 'Hier en daar, d.w.z. geen beleid'.

8. Wordt er regelmatig een back-up gemaakt?

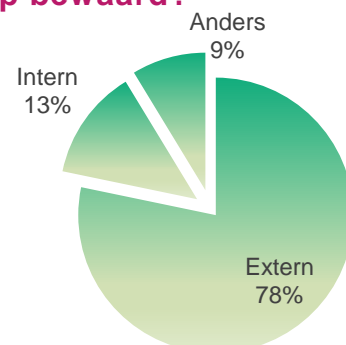
Zo ja, hoe vaak wordt er een back-up gemaakt?

83% van de respondenten maakt regelmatig een back-up. Bij de meesten gebeurt dat automatisch, anderen doen het met de hand. Twee derde maakt minimaal eens per maand een back-up. Bij 'Anders' is ingevuld: 'wisselend', 'weet ik niet', 'incidenteel' en 'onregelmatig'. Back-ups worden in meer dan driekwart van de gevallen extern bewaard, waarmee die bij eventuele calamiteiten op de thuislocatie van de vereniging gespaard blijft. Bij 'Anders' is ingevuld dat dit in de cloud gebeurt of door de softwareleverancier.

De antwoorden op vraag 7 en 9 lijken niet met elkaar in overeenstemming. Het grootste deel wordt op de (lokale) harde schijf opgeslagen, maar is dat met een externe back-up? Mogelijk worden onder 'harde schijf' ook externe harddisks als back-up verstaan.

9. Waar wordt de back-up bewaard?

Conclusie

Hoe duurzaam en actueel is de digitalisering?

De Utrechtse historische verenigingen maken gebruik van veel verschillende software om hun collecties vast te leggen. Bij sommige moet de basis voor een goede registratie nog worden gelegd, anderen zijn al wel gestart met het gebruik van het rudimentaire Excel of Access, wat de overstap naar een collectieregistratiesysteem makkelijker maakt. De meeste respondenten gebruiken nog geen officiële collectieregistratiesoftware, waardoor collecties vaak nog niet goed deelbaar, bruikbaar en zichtbaar zijn voor het publiek.

De meeste historische verenigingen hebben hun collectie op lokale dragers staan (harde schijf, USB, dvd, etc.), gedeeltelijk zonder (regelmatige) back-up. Dit is een groot risico voor de houdbaarheid van deze gedigitaliseerde gegevens. Een fysieke drager kan kapot gaan of verouderd raken. Werkende computers met een floppydrive zijn tegenwoordig een zeldzaamheid, en dvd-drives zijn ook niet meer vanzelfsprekend. Dat iedere computer nu over een USB-aansluiting beschikt, is dus geen garantie dat dit over tien jaar nog steeds zo zal zijn. Informatie die nu veilig op een moderne drager staat, kan in de toekomst dus ontoegankelijk worden als er tussentijds geen actie wordt ondernomen.

Tips

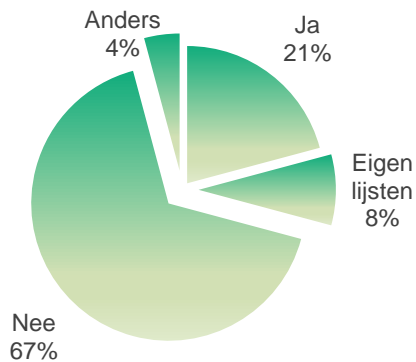
De keuze in [collectieregistratiesystemen](#) (CRS) is groot. En er zijn veel punten om rekening mee te houden bij de keuze van zo'n systeem. Welke punten voor jouw organisatie belangrijk zijn, hangt af van de doelen die de organisatie zich stelt. Aan het behalen van die doelen moet een CRS immers bijdragen. Het is daarom van belang eerst een eigen visie op collectie- en informatiebeheer op te stellen, of eventueel een bestaande visie te herzien. Op basis daarvan kun je bepalen wat (zwaar) mee moet wegen bij de keuze van een CRS. Zodra dat helder is, is het zaak met verschillende leveranciers in gesprek te gaan en een vergelijking tussen de verschillende systemen te maken. Zorg eventueel voor ondersteuning bij het gesprek met de leveranciers. Vraag bijvoorbeeld je digitaal-erfgoed-coach om mee te gaan. Binnenkort komt er een informatief document uit dat een hulp kan zijn bij een CRS-keuze. Houd daarvoor [de website van Landschap Erfgoed Utrecht](#) in de gaten.

Bewaar de digitale collectie op een duurzame en veilige drager. Maak regelmatig een [back-up](#) en bewaar die op een duurzame drager en een veilige plaats. Meer weten over dit onderwerp? Lees het [rapport over bedreigd digitaal erfgoed op fysieke dragers](#), waar het NDE onlangs onderzoek naar heeft gedaan.

3.3 Hoe staat het met het (her)gebruik van je collectie? (vraag 10-15)

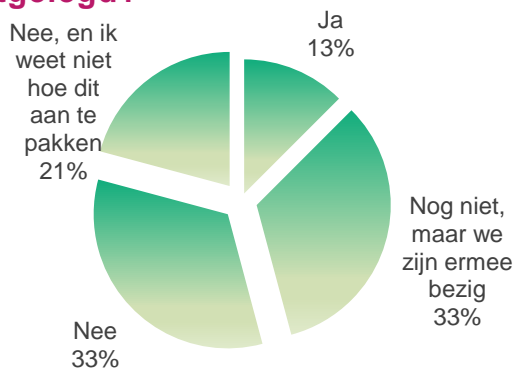
Als beheerder van een collectie is het handig als je makkelijk kunt zoeken in de collectie en als duidelijk is wat je er wel en niet mee mag doen. Dat kan door in beschrijvingen gebruik te maken van standaardtermen en zaken als auteursrechten, licenties en AVG goed te regelen en vast te leggen. Niet alleen voor jezelf, ook voor een gebruiker is het zo makkelijker om met je collectie aan de slag te gaan.

10. Maak je gebruik van gestandaardiseerde termen en verwijzingen naar terminologiebronnen?

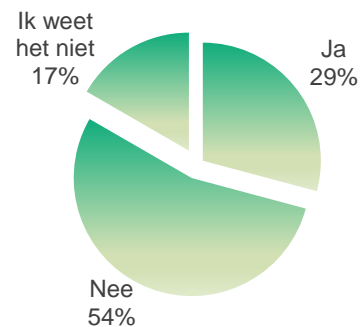

Ruim twee derde van de historische verenigingen maakt nog geen gebruik van standaardtermen. De verenigingen die dat wél doen, gebruiken standaardlijsten via de collectieregistratiesoftware (bijvoorbeeld Adlib). Andere bronnen die worden genoemd zijn: SIKB (Stichting Infrastructuur en Kwaliteitsborging Bodembeheer - onder andere voor archeologie. Zie bijvoorbeeld [SIKB0102](#)) en [Worldcat](#) (voor verwijzingen naar literatuur / publicaties). Vijf verenigingen gebruiken eigen lijsten met standaardtermen.

11. Zijn de auteursrechten van je collectie uitgezocht en vastgelegd?

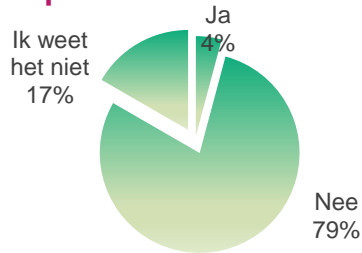
12. Worden collectiestukken die in het publieke domein vallen online gedeeld?

Slechts een klein deel van de respondenten (13%) heeft auteursrechten goed uitgezocht en vastgelegd. Een derde werkt hieraan. De rest (meer dan de helft: 54%) is daar nog niet mee bezig en 21% weet ook niet hoe je dit moet doen.

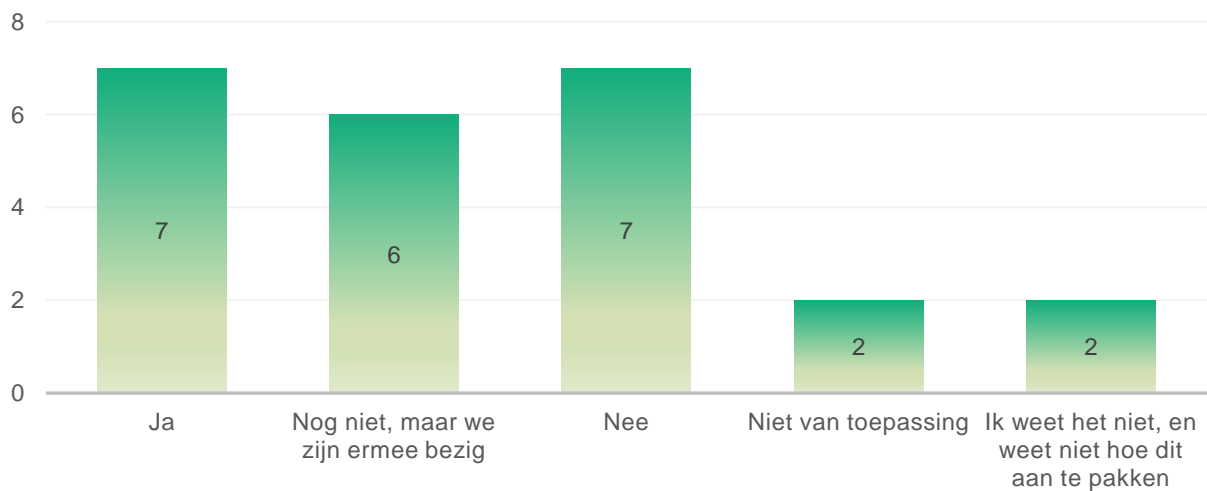
Sommige collectiestukken vallen in het publieke domein. Dat betekent dat er geen auteursrecht (meer) op rust. Deze collectieonderdelen zouden dus zonder auteursrechtelijke problemen online gedeeld kunnen worden. Dat gebeurt nog maar zeer beperkt.

13. Deel je de collectie onder open licenties?

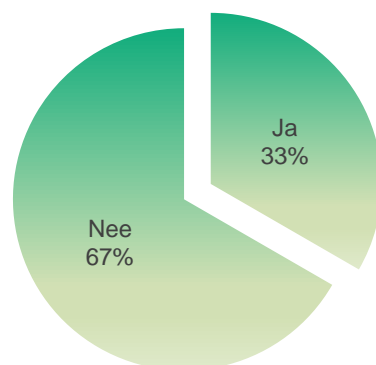
Een collectie delen onder open licenties gebeurt nagenoeg nog niet. Met een open licentie kun je als auteursrechthebbende aangeven hoe anderen jouw collectie mogen (her)gebruiken. Hierover ontbreekt bij historische verenigingen vaak de kennis. Wat wil je zelf dat een gebruiker met de collectie kan doen? Hoe open wil je zijn? Je kunt het ook van de andere kant bekijken: wat vind je zelf als onderzoeker / auteur / redacteur prettig als je materiaal uit andere collecties wilt gebruiken?

14. Zijn de privacyrechten (AVG) bekend en vastgelegd?

Bij de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) gaat het erom zorgvuldig om te springen met privacygevoelige informatie. Bij 29% van de respondenten is dit goed vastgelegd, bij 63% nog niet en bij 8% is het niet van toepassing. Net als bij auteursrechten is dit belangrijk om goed geregeld te hebben, zodat duidelijk is wat je mag / kunt met de collectie.

15. Maak je gebruik van een schenkings- of langdurige bruikleenovereenkomst waarin afspraken over auteursrecht, AVG en licenties zijn geregeld?

Schenkingsovereenkomsten waarin zaken rond auteursrecht en AVG zijn vastgelegd, worden slechts door een derde van de respondenten gebruikt. Wanneer je bij schenkingen meteen afspreekt wat er met het collectiestuk mag en wat niet, geeft dat direct duidelijkheid en voorkomt dat problemen in de toekomst.

Conclusie

(Her)gebruik van de collectie

Het grootste deel van de deelnemende historische verenigingen maakt nog geen gebruik van gestandaardiseerde termenlijsten. Daarnaast hebben de meeste historische verenigingen de auteursrechten en privacyrechten (AVG) van hun collecties nog niet goed uitgezocht en vastgelegd. Schenkingsovereenkomsten waarin zaken rond auteursrecht en AVG zijn geregeld, worden door twee derde van de respondenten nog niet gebruikt. Ook het delen onder open licenties gebeurt nog nauwelijks door de historische verenigingen.

Het goed regelen van deze zaken is een voorwaarde als je je collectie via internet wilt delen. Hier is nog veel te verbeteren. De toegankelijkheid en gebruiksmogelijkheden van de digitale collecties van de historische verenigingen in de provincie Utrecht zijn daardoor op dit moment nog zeer beperkt.

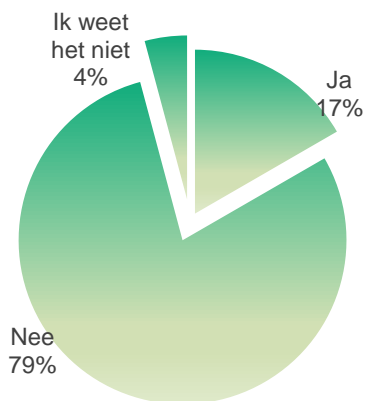
Tips

- Als je standaardtermen gebruikt bij de beschrijving van je collectie, zijn items voor een gebruiker (en voor jezelf) makkelijker terug te vinden. Het belangrijkste is om consequent te zijn. Maak dus afspraken over het gebruik van bepaalde woorden. Maak een keus: rijwiel of fiets, huis of woning, fabriek of industrieel gebouw, etc. Het mooiste is als er gebruik wordt gemaakt van algemene lijsten, die ook anderen hanteren. De RKD (Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis) biedt een [handig overzicht van verschillende thesauri en terminologiebronnen](#). Aan een officieel collectieregistratiesysteem kunnen meestal automatisch standaardtermenlijsten worden gekoppeld.
- Een voorwaarde om je collectie digitaal te tonen en beschikbaar te stellen is dat bekend is wie de auteursrechten heeft en dat daar zo nodig afspraken over zijn gemaakt. Alleen dan weet je wat je wel en niet online mag tonen. Zo voorkom je problemen en claims. Zie hiervoor de [informatie en verwijzingen over auteursrecht](#) op de website van Landschap Erfgoed Utrecht. Ook handig zijn de [Snelcursus auteursrecht en online publiceren](#) van Digitaal Erfgoed Nederland (DEN) en de [module over collectiebeheer en auteursrecht](#) uit het handboek voor historische verenigingen van Erfgoed Gelderland. Bij het NDE is een [auteursrechtentool](#) in ontwikkeling die eind dit jaar beschikbaar komt.
- Voor AVG-proof formats van schenkings- en bruikleenovereenkomst, kijk [hier](#).
- Veel historische verenigingen zijn bang om claims te krijgen als ze materiaal delen dat (toch) auteursrechtelijk beschermd is. Onlangs deed het Haagse Gerechtshof een [belangrijke uitspraak](#) over een dergelijk geval.
- Het is mogelijk dat collectiestukken in het publieke domein vallen. Dat betekent dat er geen auteursrecht (meer) op rust. Deze mag je dus laten zien op je website. Het is ook mogelijk dat er nog wel auteursrechten op een collectiestuk rusten, maar de rechthebbende onder bepaalde voorwaarden afstand heeft gedaan van deze rechten. Een gangbare manier om dat vast te leggen is het gebruik van [Creative Commons-licenties](#).
- Denk na over hoe open je de collectie wilt delen. Wat mag een gebruiker ermee doen en wat niet? Denk daarbij vooral ook vanuit de gebruiker en wat het jou op kan leveren als iemand anders je collectie hergebruikt. Dat kan bijvoorbeeld betekenen dat jouw collectie / historische vereniging meer bekendheid krijgt, dat je meer mensen bereikt en dat de collectie wellicht verrijkt kan worden met de kennis van een gebruiker.

3.4 Is er visie, beleid en hoeveel kennis is er? (vraag 16-23)

Een visie op je digitale collectie en hoe je daarmee om wilt gaan, kan helpen bij het beantwoorden van allerlei vraagstukken, zoals bijvoorbeeld welke collectiestukken je (als eerste) wilt digitaliseren, de keuze van een collectieregistratiesysteem, het kiezen van licenties (in welke mate je wilt dat je collectie (her)gebruikt kan worden), bij welke platforms je je eventueel wilt aansluiten, etc.

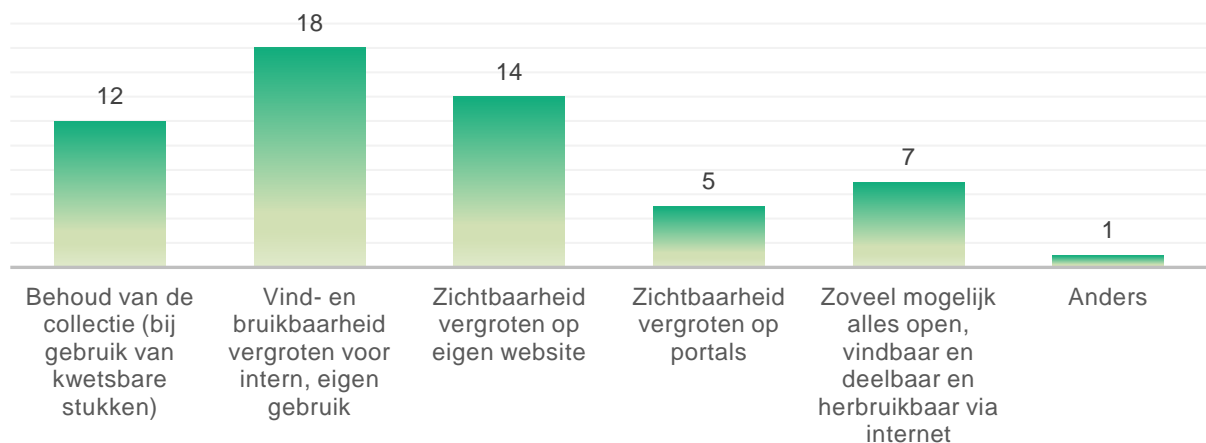
16. Heeft je organisatie de visie op de gedigitaliseerde collectie geformuleerd?

Bijna 80% van de historische verenigingen heeft nog geen visie gevormd en vastgelegd over wat men wil met de gedigitaliseerde collectie. Ook als er wel een visie is, is die soms te verbeteren. Enkele toelichtende antwoorden die zijn gegeven:

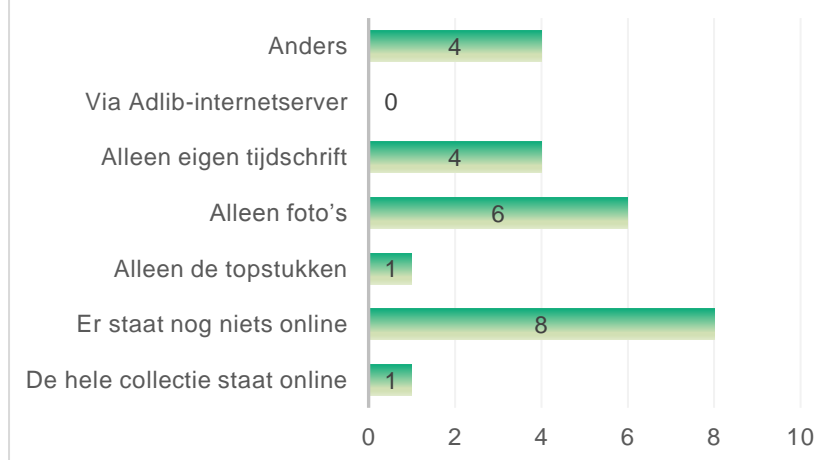
- 'Onze visie is de gehele beeldcollectie binnen enkele jaren geheel te digitaliseren en toegankelijk te maken voor onze leden en andere belangstellenden.'
- 'Ja we willen het toegankelijk maken.'
- 'Zijn ermee bezig maar met name de rechtenproblematiek maakt het niet mogelijk dit nu definitief vast te leggen.'
- 'Hier houden we ons niet mee bezig.'

17. Welke doelen wil je bereiken met de gedigitaliseerde collectie?

Historische verenigingen geven bij deze vraag vaak meerdere antwoorden. Twee verenigingen vinken zelfs alle antwoorden aan. Een regelmatig voorkomende combinatie (5x, naast de verenigingen die alle antwoorden aankruisten) is die van de drie eerste doelen. Driekwart vindt digitalisering belangrijk voor het eigen gebruik van de collectie. Daarnaast richten 15 respondenten (63%) zich ook uitdrukkelijk naar buiten. Zij willen met hun gedigitaliseerde collectie beter zichtbaar en vindbaar zijn, hetzij via de eigen website, hetzij via portals. Voorbeelden van portals zijn bijvoorbeeld Europeana, Netwerk Oorlogsbronnen of UtrechtAltijd. Zeven verenigingen (29%) hebben één of beide doelen aangekruist waarbij het gaat om zichtbaarheid via portals en delen via open licenties. Bij 'Anders' is ingevuld: 'Vind- en bruikbaarheid vergroten voor bezoekers Oudheidkamer'.

18. Hoe is nu op de website aandacht voor de gedigitaliseerde collectie?

Bij 'Anders' is ingevuld:

'Collectie staat grotendeels online via de website.'

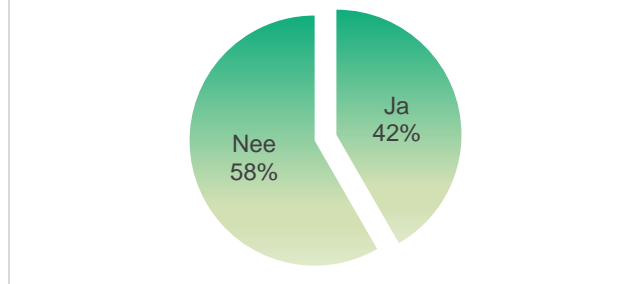
'Er wordt af en toe iets op de website gezet, maar geen hele jaargangen.'²

'Beperkt, is in ontwikkeling.'

'Onze stichting heeft geen website.'³

Op de vraag wie er bij de data kunnen, zijn veel verschillende antwoorden gegeven, variërend van 'alleen ik' tot 'leden van de werkgroep' en zelfs 'iedereen'. De strekking van de vraag was misschien niet voor iedereen duidelijk. De bedoeling was te vragen wie achter de schermen data kan invoeren en wijzigen, maar sommigen hebben het geïnterpreteerd als wie de data aan de 'voorkant' kan bekijken, zoals blijkt uit dit antwoord: 'Iedereen kan bij de informatie, maar alleen door aanwezig te zijn in de Oudheidkamer. Er is geen koppeling naar het internet. Iedereen kan genealogische data raadplegen via genealogieonline.nl.'

20. Is er budget voor digitalisering opgenomen in de begroting van je organisatie?

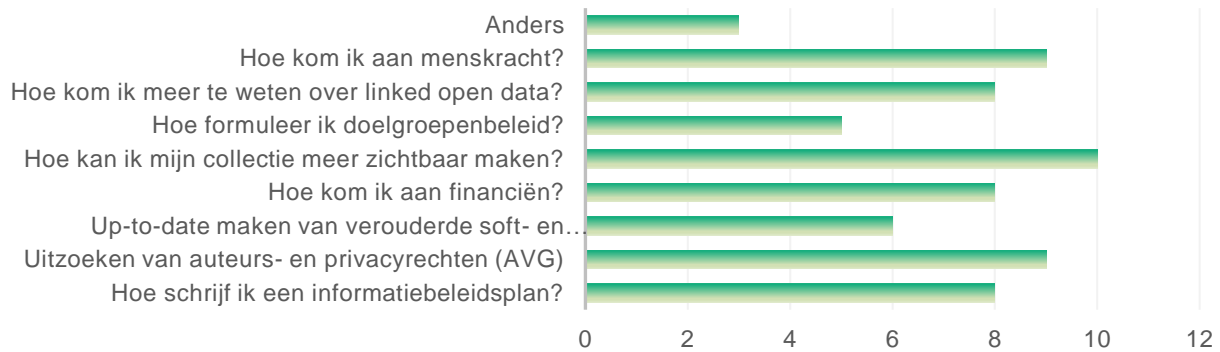

Een minderheid heeft geld gereserveerd voor digitalisering. Eén van de respondenten geeft aan dat er alleen geld is opgenomen voor hardware en software. Dat betekent dat er bijvoorbeeld geen scholingsbudget is op dit gebied.

² Het zal hier gaan om het eigen tijdschrift van de historische vereniging.

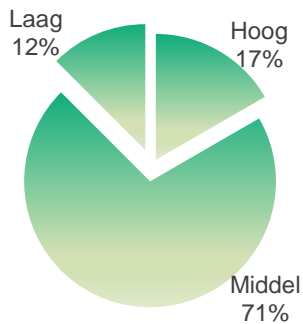
³ Maar deze vereniging heeft wel een beeldbank! (red.)

21. Waar is binnen je organisatie de meeste behoefte aan op het gebied van digitaliseren?

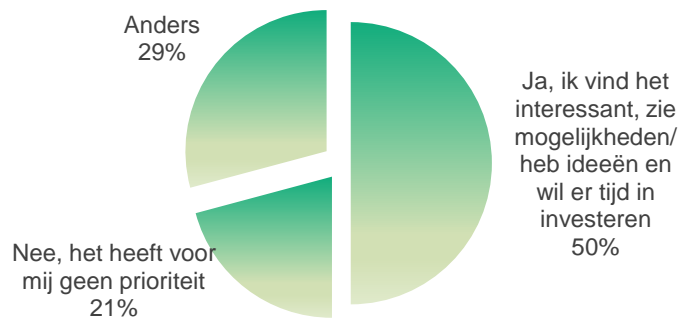

Respondenten hebben bij deze vraag vaak meerdere antwoorden aangekruist. Vergroting van de zichtbaarheid van de collectie is het meest gekozen aandachtspunt. In de tweede plaats is er meer menskracht nodig om de digitalisering aan te pakken en wil men verder met het vastleggen van auteursrecht en AVG. Daarna komen linked open data, financiën en tips voor een informatiebeleidsplan. Een kwart van de verenigingen wil aan de slag met het updaten van verouderde soft- en hardware. Doelgroepenbeleid is het minst gekozen, maar maakt natuurlijk ook deel uit van het informatiebeleidsplan. Bij 'Anders' is ingevuld dat men geen specifieke behoeftes heeft.

22. Heeft digitalisering prioriteit binnen de organisatie?

23. Wil je verder onderzoeken wat de mogelijkheden zijn met de gedigitaliseerde collecties?

Van de respondenten heeft digitalisering bij 88% een hoge of middelhoge prioriteit binnen de vereniging. De helft geeft aan hier ook echt mee aan de slag te willen gaan.

Conclusie

Visie, beleid en kennis

De meeste historische verenigingen zijn nog niet echt bezig met een langetermijnperspectief op hun gedigitaliseerde collectie. Een informatiebeleidsplan ontbreekt vaak.

Driekwart van de respondenten vindt digitalisering vooral belangrijk voor het eigen gebruik van de collectie. Daarnaast richt een meerderheid zich met haar collectie ook uitdrukkelijk naar buiten, om beter zichtbaar en vindbaar te zijn. Bij een derde van de respondenten staat er nog niets online. Een enkeling heeft de hele collectie online staan (in dit specifieke geval gaat het om kranten en tijdschriften).

Iets meer dan de helft van de respondenten reserveert budget voor digitalisering (42% nog niet). Het zal daarbij waarschijnlijk vooral gaan om kosten van apparatuur en software. Idealiter zouden ook de scholingskosten van medewerkers hierin meegenomen worden.

Zichtbaarheid richting het publiek, (een tekort aan) menskracht en kennis omtrent auteursrechten en AVG zijn de belangrijkste zaken waarbij historische verenigingen graag ondersteuning willen hebben. Die behoefte blijkt ook uit de prioriteit die de respondenten geven aan digitalisering: voor bijna 90% heeft dit onderwerp een hoge of middelhoge prioriteit.

Tips

- Denk na over een visie op de digitalisering van je collectie. Een visie kan helpen bij het nemen van beslissingen. Stel daarbij de volgende vragen:
 - o Voor wie wil je je collectie digitaal beschikbaar stellen?
 - o Wat wil je daarmee bereiken?
 - o Welk deel van je collectie wil je digitaliseren (en in welke volgorde)?
 - o Welk budget heb je beschikbaar voor digitalisering?
 - o Welk collectieregistratiesysteem past het beste bij je doelstellingen en budget?

Leg dit vast in een informatiebeleidsplan. Handig zijn deze [tips voor het opstellen van een informatiebeleidsplan](#).

- Neem een post digitalisering op in je begroting. Digitalisering brengt nu eenmaal structurele kosten met zich mee. Denk aan het aanschaffen van hardware (computer, scanner) en software (collectieregistratiesysteem), hosting / vaste kosten van website / beeldbank, maar ook aan scholing van medewerkers op allerlei gebied (technisch, inhoudelijk, etc.). Zie [info en links over subsidiemogelijkheden](#) op de website van Landschap Erfgoed Utrecht.

3.5 Aanvullende vragen, wensen, tips, opmerkingen? (vraag 24)

Een aantal historische verenigingen heeft naast de toelichting bij de voorgaande vragen extra opmerkingen, wensen en vragen toegevoegd, zoals:

‘Er moet nog serieus een begin gemaakt worden met digitalisering. Het bestuur (ik niet) is aan zet.’

‘We willen in de loop van 2020/2021 een visie ontwikkelen over hoe we met de informatie en data willen omgaan (wel of niet openbaar maken via internet, en hoe dan).’

‘Ik hoor graag ervaringen van organisaties die ook *from scratch* begonnen zijn.’

‘Is de AVG van toepassing op museumcollecties?’

‘Hoe kunnen we één digitale kennisbron tot stand brengen over de geschiedenis van onze gemeente? Hoe kunnen we eerder ontwikkelde digitale producten (onder andere voor museale presentaties) op internet presenteren? We missen de technische kennis en financiële draagkracht hiervoor.’

Conclusies

Hieruit blijkt dat bijvoorbeeld een goede samenwerking tussen bestuur en digitaliseringswerkgroep belangrijk is. Daarnaast bestaat er een behoefte om ervaringen uit te wisselen en om op gemeenteniveau samen te werken met collega-instellingen.

Vanwege de grote verbondenheid van lokale verenigingen met hun dorp of stad is het belangrijk dat ook de gemeenten hierin betrokken worden. Het is interessant om te kijken welke connecties er gevormd kunnen worden met de collecties van archieven en musea bij een thematische aanpak van digitalisering en het koppelen en versterken van het verhaal richting het publiek. Zie bijvoorbeeld de [Erfgoedprikken-animatie](#) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

4. Conclusies

Uit het bovenstaande zijn de volgende algemene conclusies te trekken over de digitalisering van collecties van historische verenigingen in de provincie Utrecht.

Hoe ver historische verenigingen zijn met het digitaal openbaar maken van hun collecties verschilt sterk. Sommige verenigingen zijn al ver, andere moeten nog beginnen. Uit de nulmeting komt een aantal belangrijke aandachtspunten naar voren:

1. Visie en beleid op het gebied van digitalisering

Slechts weinig historische verenigingen hebben nagedacht over de doelen die ze willen bereiken met digitalisering en het zichtbaar maken van hun collectie. Een visie op papier in de vorm van een informatiebeleidsplan ontbreekt vaak nog. Dit is echter van belang om belangrijke keuzes te kunnen maken rond digitalisering.

2. Collectieregistratie

De meeste historische verenigingen herkennen zich in de uitspraak dat hun collectie 'niet of beperkt geregistreerd en digitaal toegankelijk' is. Op dit vlak is dus nog veel te verbeteren. Dat begint met het opzetten van een goed collectieregistratiesysteem. Sommige verenigingen zijn hier al goed mee op weg, andere hebben mooie eerste stappen gezet en een aantal moet er nog aan beginnen. Sommige staan voor de keus van nieuwe software. Een visie op de gedigitaliseerde collectie kan helpen bij het nemen van deze beslissing (zie punt 1). Een basisvoorwaarde is uiteraard dat de registratie op duurzame dragers staat, die op (verschillende) veilige plekken worden bewaard, en dat er geregeld een back-up wordt gemaakt.

Nog weinig historische verenigingen maken gebruik van standaardtermen en algemene terminologiebronnen. Dit zou het zowel voor de vereniging zelf als voor de eindgebruiker makkelijker maken om collectiestukken en informatie te vinden. Hiermee kan de bruikbaarheid van collecties vergroot worden.

3. Auteursrecht, licenties en AVG

Het merendeel van de deelnemende historische verenigingen heeft nog niet goed in beeld wat er wel en niet mag met collectiestukken. Daarbij spelen auteursrecht, licenties en AVG een belangrijke rol. Bij veel verenigingen ontbreekt de kennis hierover. Dit is een basisvoorwaarde om collecties zonder problemen openbaar te kunnen maken en te kunnen delen. Het is dus nodig om dit uit te zoeken voor bestaande collectiestukken en ook om dit via schenkingsovereenkomsten meteen goed te regelen bij nieuwe aanwinsten.

4. Zichtbaarheid van de collectie

42% van de respondenten geeft aan meer te willen weten over hoe men de eigen collectie beter zichtbaar kan maken voor het publiek. In eerste instantie denken ze daarbij meestal aan zichtbaarheid via de eigen website en 29% denkt ook aan zichtbaarheid via portals of het zoveel mogelijk 'open' delen van de collectie. Op het gebied van de zichtbaarheid is veel winst te behalen. Zo geven 19 van de 24 respondenten aan dat slechts 0-20% van de collectie online te zien is.

5. Financiën en menskracht

Randvoorwaarden voor goede digitalisering is dat daar voldoende geld en menskracht voor beschikbaar is. Een derde van de respondenten geeft aan hier tekort aan te hebben.

Tot slot

Historische verenigingen hebben allerhande vragen over digitalisering. Bij de historische verenigingen liggen die niet alleen op het gebied van data, maar óók op techniek, processen en kennis, vaardigheden, financiën, visie, beleid (prioriteit) en bemensing. Deze nulmeting maakt duidelijk dat een integrale aanpak nodig is.

Hoopvol is dat digitalisering voor veel van de deelnemende historische verenigingen een belangrijk onderwerp is. Bij 90% van de verenigingen heeft dit middelhoge tot hoge prioriteit. De helft geeft aan actief verder te willen met digitalisering. Dit opent de deur voor verbetering van de zichtbaar-, bruikbaar- en houdbaarheid van hun digitale collecties, en voor verdere samenwerking, scholing, et cetera. Bovenstaande punten geven een goed beeld van de terreinen die daarbij prioriteit moeten krijgen.